

مقدمه

کیفیت و کمیت جمعیت، عوامل مهم در فرآیند توسعه صنعتی هستند، لذا پیگیری و تجزیه و تحلیل دقیق آماری مربوط به میزان جمعیت، نرخ رشد و طبقه بندی آن بر اساس گروه های سنی، جنس، تحصیلات و مهارت، حیاتی ترین ابزا برای برنامه ریزان محسوب می شوند.

آمارهای جمعیت به برنامه ریزان امکان می دهد تا توان بالقوه منابع انسانی موجود را برآورد نمایند و با آموزش مناسب، ظرفیتهای جدیدی را برای نیازهای آینده فراهم آورند.

ژاپن از گذشته تا حال:

کشور ژاپن در حقیقت از چند جزیره کوچک و بزرگ تشکیل شده در منتهی الیه خاور دور قرار گرفته و با وسعتی کم جمعیتی بالغ بر یکصد و چهل میلیون نفر را در خود جای داده است.

پس از جنگ جهانی اول و شکست آلمان ژاپنی ها برای صنعتی شدن و تبدیل به یک ابرقدرت منطقه یا تلاش زیادی را مصروف داشتند و

با گرفتن دانش فنی از آلمان، و دیگر کشورهای اروپایی به سرعت تبدیل به یک قدرت منطقه ای از لحاظ اقتصادی، نظامی گردید که به علت سیاست آن دوران تجاوزاتی را به کشورهای همسایه نظیر کره و چین انجام دادند تا اینکه قبل از جنگ جهانی دوم به همراه همکاری تکنولوژیکی با آلمان تبدیل به متحد یکدیگر شده و پس از شروع جنگ جهانی دوم به عنوان یکی از شرکای مهم در کنار آلمان - ایتالیا در خاور دور به جنگ با متفقین وارد شدند که همانطور که همگان می دانند با انفجار دو بمب اتمی در شهرهای هیروشیما و ناکازاکی ژاپن توسط قوای آمریکایی، ژاپن بلافاصله تسلیم و با پذیرش شکست، تسلیم قراردادهای بی قید و شرط ایالات متحده آمریکا شد. بلافاصله پس از پایان جنگ و برقراری صلح ژاپنی ها با استفاده از مدیران قوی و ایده های نو در صدد ترمیم ساختار صنعتی - اقتصادی خود برآمدند . با اعزام کارشناسان، تکنسین ها و سایر اهل فن تحت عنوان کارگران ساده به آمریکا باعث انتقال دانش فنی در اکثر زمینه ها به کشور شده، ضمن اینکه با برنامه ریزی صحیح و

خصوصی سازی بجا زمینه رشد، نوآوری و توسعه همه جانبه را در کشور بوجود آوردند.

در واقع با اتکاء به صنعت کپی برداری قوی و گرفتن ایده ها و نظرات سایر کشورها بویژه ایالات متحده و ترمیم، توسعه و بهبود این طرح ها باعث توسعه روزافزون کشور شده که تا کنون نیز این سیاست را رها نکرده اند. در حقیقت یکی از ارکان توسعه کشور ابتداء، توسعه فرهنگی و بالا بردن سطح فرهنگ مردم در کلیه زمینها بوده است و پس از اینکه مردم به لحاظ فرهنگی در سطحی رسیدند که بتوانند توسعه صنعتی - اقتصادی و تبعات آن را درک کنند. نسبت به انقلاب تکنولوژیکی و صنعتی اقدام شده است، در حقیقت در صورتی که سطح فرهنگ عمومی چندان بالا نبود اگر اقدام به توسعه صنعتی و انتقال دانش فنی می گردید روش استفاده بهینه توسط سایرین مقدور نبود.

آشنایی با جامعه ژاپن:

مردم - جامعه شناسی

پیشینه وسایل سنگی که در سالهای اخیر در ژاپن پیدا شده است به حدود ۱۰ تا ۱۰ هزار سال پیش باز می گردد.

تاریخچه قبیله جومون نیز مربوط به هزاره پنجم قبل از میلاد مسیح است. مردم این قبیله علاوه بر ساخت لوازم سنگی، سفالگری به ماهیگیری، شکار و تهیه غذا هم می پرداختند. در سده سوم قبل از میلاد مسیح هم تمدن «یایویی» در جنوب ژاپن شکل گرفت و حدود ۶۰۰ سال عمر کرد. مردم این قبیله لوازم آهنی و تسلیحات جنگی می فروختند، این مردم شیوه های کاشت برنج را نیز رونق دادند سرانجام این قبیله توانست بر همه ژاپن مسلط شود.

جمعیت امروز ژاپن را بیشتر ژاپنی های اصیل و عده کمی کره ای و چینی تشکیل می دهند.

طبق آمار سال ۱۹۹۸، فقط ۱۶ درصد از جمعیت کشور را افراد بالای ۶۵ سال تشکیل می دهد. ولی با این وجود تدابیر اقتصادی و

اجتماعی زیادی برای رفاه این قشر جامعه نیز در نظر گرفته شده است.

ژاپن یکی از پرجمعیت ترین کشورهای جهان است و اکثر جمعیت آن در مناطق توسعه یافته سواحل جنوب غرب زندگی می کنند جایی بین هیروشیما و توکیو.

مردم - زبان

زبان رسمی این کشور ژاپنی است. زبان ژاپنی از نظر تلفظ شباهت چندانی به زبان چینی ندارد ولی از همان لغات ساخته شده و از نظر نوشتاری شباهت های زیادی با زبان چینی دارد.

نشانه هایی آوایی زبان ژاپنی به دو دسته تقسیم می شوند: هیراگانا و کاتاکانا

زبان انگلیسی در همه مدارس متوسطه آموزش داده می شود و در بعضی مراودات بازرگانی نیز مورد استفاده قرار می گیرد.

مردم - دین

شینتو و بدائیسیم دو دین عمده این کشور به شمار می روند ولی دین عامل چندان مهمی نیست و مردم الزامی در پیروی از آن ندارند و اکثراً پیرو آمیخته ای از چند عقیده هستند.

شینتو مذهبی است که پیروان آن به عناصر و پدیده های طبیعی همچون آسمان، خورشید و زمین عقیده دارند. شینتو از ابتدا در ژاپن طرفدارانی داشته است ولی بودائیسیم در قرن ششم به ژاپنی ها معرفی شد. مسیحیت نیز در قرن ۱۶ میلادی به این مردم معرفی شد ولی طرفداری از آن بیش از ۲ سال بطول نیاورد و در قرن ۱۹ دیگر طرفداری نداشت. البته امروزه باورهای مسیحیت نیز در عقاید مردم رسوخ کرده است.

آداب و رسوم - ازدواج و خانواده

سن ازدواج جوانان ۲۰ تا ۳۰ سالگی است. البته سن ازدواج مردان بالاتر از زنان است. مراسم ازدواج معمولاً جشن هایی مجلل است که در هتل ها برگزار می شود. عروس و داماد بسته به سنت های محلی

پوشند مهمانان هدایایی (گاهی پول) برای عروس و داماد هدیه می آورند.

اعضای خانواده برای یکدیگر احترام زیادی قائلند و بسیار مسئولیت پذیر هستند و مردم شخصیت و طرز برخورد هرکس را متأثر از خانواده او می دانند.

در خانواده های ژاپنی پدر سرپرست خانواده است و مادر مسئولیت اداره خانه را بر عهده دارد. در نتیجه افزایش هزینه های زندگی، تعداد خانواده هایی که با هم زندگی می کنند روز به روز در حال کاهش است.

خانه ها در مناطق پرجمعیت کوچک هستند و اکثر مردم در آپارتمان زندگی می کنند.

وضعیت اجتماعی:

کشور ژاپن که یکی از هفت کشور صنعتی جهان است پیشرفت خود را مدیون اهمیت دادن به نیروی انسانی متخصص و کاردان می داند که با ارتباط با سایر کشورهای پیشرفته بالاخص ایالات متحده و

آلمان زمینه را برای توسعه روزافزون تکنولوژی و مهارت خاص
تکنیمی فراهم آورده است.

از نظر اجتماعی ژاپن دارای یک جمعیت سالخورده نسبتاً بالایی است
که این به دلیل سیاست های تنظیم جمعیت مربوط به سالهای پس از
جنگ دوم جهانی است و در حال حاضر این جمعیت مسن مشکلاتی
را برای دولتمردان این کشور بوجود آورده است. ولی بدلیل توزیع
نسبتاً عادلانه ثروت بین طبقات اجتماع و برخورداری از حداقل
امکانات میزان جرائم و جنایت در این کشور نسبتاً پائین است. ضمن
اینکه خانواده های ژاپنی ضمن حفظ ارزش ها و سنت های اصیل
خود پذیرش تکنولوژی و توسعه را به عنوان یک اصل ملی قبول
کرده اند.

البته در شرایط کنونی به علت نفوذ فرهنگ غربی بعضی از این سنت
ها در حال فروپاشی است نظیر ازدواج زوجین با تایید والدین آنها و
بازدیدهای فامیلی، حفظ آداب اجتماعی و اخلاقی و ...

اقتصاد و صنعت ژاپن در حدود ۱۹۵۵

گفته می شود که اقتصاد ژاپن در خلال دهه مابین سالهای ۱۹۴۵ تا ۱۹۵۵ یعنی زمانی که جنگ جهانی دوم پایان پذیرفت و سال ۱۹۵۵ که مرکز بهره وری ژاپن تأسیس شد، تقریباً به سطح قبل از جنگ رسیده بود. با این وجود، شرایط کلی اقتصادی هنوز به دلیل اثرات بعد از جنگ ناخوشایند و بسیار دشوار بود.

بیش از هر چیز، ژاپن به دلیل جدایی دراز مدت از ملل غربی و ویرانی های ناشی از جنگ و نیز عدم داشتن فن آوری کافی، مواد خام، سیستم مدیریت علمی، مبادلات خارجی و مهمتر از همه به علت روابط نامناسب کارگر و مدیریت، دور از شرایط مطلوب بود.

هرچند تراز پرداختهای تجاری ژاپن در سال ۱۹۵۲ دارای کسری ۲ میلیارد دلاری بود، اما روند بهبود که در سالهای بعد نمود بیشتری یافت، آغاز شده بود. با این وجود تولید ناخالص ملی سرانه هنوز بسیار اندک، یعنی ۲۷۰ دلار بود و مردم به سختی قادر به سیرکردن خود و بدند.

برخی صاحبان صنایع و دانشگاهیان شروع به صحبت پیرامون بهره وری نمودند و چنین استنباط کردند که استقلال اقتصادی ژاپن تنها با افزایش بهره وری صنعتی حاصل خواهد شد.

انرژی در ژاپن:

* مصرف انرژی پایه در ژاپن، بین سالهای ۲۰۰۰ و ۲۰۳۰ بطور میانگین ۰/۸ درصد رشد خواهد کرد. آهنگ رشد مصرف در دهه نخست سریعتر از میانگین خواهد بود ولی در دهه پایانی بواسطه کند شدن آهنگ رشد اقتصادی، گرایش مستمر به فعالیتهای سبک که نیاز کمتری به انرژی دارند، کاهش شدید نرخ رشد جمعیت، و اثرات اشباع انرژی در بخش های حمل و نقل، خانگی و بخش خدمات، نرخ رشد مصرف انرژی نیز کاهش آشکاری خواهد شد.

در این کشور طی سه دهه آینده سهم گاز طبیعی، انرژی هسته ای و انرژیهای تجدیدپذیر افزایش و سهم نفت و زغال سنگ کاهش خواهد یافت. این روند تا حدودی تحت تاثیر اقدامات دولتها در جهت تشویق سوختها و انرژیهای پاکیزه با تراکم کربن کمتر شکل خواهد گرفت. با

وجود این، منطقه مذکور در سال ۲۰۳۰ بیش از ۹۲ درصد نفت مورد نیاز خود را از طریق واردات تامین خواهد کرد.

با وجود اقدامات فوق الذکر، میزان انتشار دی اکسید کربن در نتیجه تولید و مصرف انرژی در این کشور در دهه نخست دوره پیش بینی، پیوسته افزایش خواهد یافت و اجازه نخواهد داد که این کشور تعهدات خود در چارچوب پروتکل کیوتو را تحقق ببخشند، مگر آنکه سیاستهای جدیدی طی این دوره اتخاذ شود.

تحلیل تاریخی جمعیت ژاپن

جمعیت ژاپن در بین سالهای ۱۷۲۰ و ۱۸۵۰ بین ۲۸ تا ۳۰ میلیون نفر

باقی ماند. دلائل اصلی رکود جمعیت در طی این دوره عبارتند از:

۱. وضعیت بد اقتصادی در سطح حداقل معیشت، وجود امراض و

بیماریهای مسری مانند حصبه و وبا و حوادث مرگ بار از

مهمترین دلایل سکون جمعیت بودند، یا چنانکه لاک وود

(Loickwood) می گوید «خشکسالی، زمین لرزه، سیل، سوء

تغذیه، امراض مسری و سقط جنین در سطح وسیع از عوامل

اصلی جلوگیری از افزایش جمعیت در این دوره بودند».

۲. به اجرا گذاشتن سیاست کنترل داوطلبانه جمعیت توسط دولت

قدرتمند توکوگاوا به دلیل محدودیت عرضه مواد غذایی در این

دوره اثر تعیین کننده ای داشته است، به طوری که محدودیت زاد

و ولد در جوامع روستایی به صورت یک عرف و عادت فرهنگی

درآمد و در طول دوره میجی این روند ادامه یافت.

با گشودن درهای کشور در دهه ۱۸۵۰ و شروع توسعه اقتصادی نوین، از اواسط دهه ۱۸۸۰ روند رشد جمعیت تغییر کرده عرضه داروهای جدید و اقداماتی جهت پیشگیری از بیماری مسری، نرخ مرگ و میر را کاهش داد و از طرف دیگر نرخ زاد و ولد نیز تا حدودی افزایش یافت و در نتیجه سبب افزایش جمعیت گردید. اما نرخ رشد جمعیتی حتی در نقطه اوج آن از ۱/۵ درصد بالاتر نرفت که این رقم بسیار پائین تر از نرخ رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه کنونی است که دوره انتقالی (Transition Period) جمعیتی را طی می کنند. پس از گذشت بیش از سی سال از شروع توسعه اقتصادی (سال ۱۹۲۰) جمعیت تقریباً به ۵۶ میلیون نفر رسید (جدول ۱). نقطه اوج رشد جمعیت در دهه ۱۹۲۰ می باشد که نرخ رشد به ۱/۴ درصد رسید که پس از این دهه، دوره انتقالی پایان یافته و نرخ زاد و ولد نیز کاهش می یابد و رشد جمعیت قبل از شروع جنگ جهانی دوم به ۰/۸ درصد می رسد. بنابراین، روند تحولات جمعیت

در ژاپن مشابه روند مزبور در کشورهای پیشرفته بوده است. سه دلیل عمده در توجیه این روند رشد ذکر می گردد:

۱. درصد باسوادی در ژاپن در ابتدای شروع توسعه اقتصادی، به خوبی قابل مقایسه با کشورهای صنعتی در ابتدای ورود به مرحله صنعتی شدن بوده است.

۲. کنترل جمعیت در مدتی بیش از دو قرن و محدودیت مواد غذایی، نوعی فرهنگ زاد و ولد پائین را در این کشور به وجود آورد.

۳. استراتژی توسعه در شروع دوران میجی در جهت تأکید بر افزایش ثروت تولیدی و تقویت عرضه کالا بود و کمتر به افزایش رفاه عمومی و تغییر الگوی مصرفی جامعه توجه شد.

عدم رشد بی رویه یا «انفجار جمعیت» پدیده ای مثبت برای جامعه ژاپن تلقی می شود و تنگنانهائی که در روند توسعه اقتصادی کشورهای جهان سوم پدید آمده است، در ژاپن رخ نداد. به علاوه تغییر روند رشد جمعیت از یک دوره سکون به رشدی متعادل موجب

شد تا نیروی کار ارزان مورد نیاز در استخراج معادن و کارخانه های متعدد دوران میجی، فراهم آید. همچنین افزایش جمعیت، تقاضا برای کالاها و خدمات در داخل را گسترش داده و روند توسعه صنایع را تشدید نمود.

با گسترش مستعمرات و ورود مستقیم ژاپن در جنگ (در طی دهه ۱۹۳۰) ژاپنها در گروههای وسیع به مستعمرات و متصرفات ژاپن در آسیای جنوب شرقی مهاجرت نمودند و در طی جنگ نیز تعداد زیادی از آنها کشته شدند. با پایان گرفتن جنگ، تعداد زیادی از مهاجرین، مجبور به بازگشت به کشور خود شدند. بازگشت مهاجرین، همراه با آنچه که اصطلاحاً «رونق نوزادان» (Baby Boom) خوانده می شود موجب افزایش شدید نرخ رشد جمعیت گردید، به طوری که این نرخ در سال ۱۹۵۲ به رقم ۲/۲ درصد رسید که در تجربه تاریخی ژاپن بی سابقه بود. در همین زمان به منظور کنترل رشد جمعیت، کوششهای وسیع و مؤثری به صورت سقط جنین و روشهای کنترل جمعیت، صورت گرفت که در

نتیجه نرخ رشد جمعیت در اواخر دهه ۱۹۵۰ به یک درصد کاهش یافت.

باید توجه داشت که نسبت گروه سنی مولد (افراد بین ۱۵ تا ۶۵ سال) به کل جمعیت، به عنوان یکی از شاخصهای توسعه اقتصادی محسوب می شود و بالا بودن آن معرف درجه توسعه اقتصادی بالاتر است. افراد خارج از گروه سنی مذکور عموماً مصرف کننده هستند و اگر نسبت آنها در یک جامعه بالا باشد ممکن است مانع رشد کلی اقتصاد شوند. نسبت گروه مولد ژاپن در سال ۱۹۵۰ بالغ بر ۶۰ درصد می گردید که گرچه بالاتر از تمامی کشورهای در حال توسعه بود اما در مقایسه با کشورهای پیشرفته در همان مقطع زمانی، پائین محسوب می شد. این نسبت در همان سال برای کشورهای فرانسه، آلمان غربی، سوئد، بریتانیا و امریکا به ترتیب $۶۵/۹$ ، $۶۷/۳$ ، $۶۶/۳$ ، $۶۶/۹$ ، $۶۴/۹$ بود. افزایش زاد و ولد بعد از جنگ جهانی دوم و یا به عبارت دیگر «رونق نوزادان» حدود دو دهه بعد، اثر مثبتی را در جامعه ژاپن ظاهر ساخت. این پدیده موجب شد تا نسبت گروه مولد

به بالاترین حد خود (۶۸/۹ درصد) در مقایسه با تمامی کشورهای پیشرفته ارتقاء یابد. به هر حال، پیش بینی می شود که نسبت فوق تا اوایل قرن ۲۱، به نحو قابل ملاحظه ای کاهش یابد. رقم مذکور در سال ۲۰۰۰ برابر ۶۵/۸ و در سال ۲۰۱۰ مساوی ۶۰ درصد برآورد شده است (جدول ۲). برطبق این برآورد، ساخت سنی جمعیت در سال ۲۰۰۲ به ۲۳/۵ درصد خواهد رسید و در مقابل از سهم جمعیت کاسته می گردد. دو پدیده پیری مفرط (زمانی که به نقطه اوج خود نزدیک می شود) و ثابت ماندن نرخ زاد و ولد موجب می شود تا خالص جمعیت، کاهش یافته و این روند تداوم یابد، به عبارت دیگر نرخ افزایش طبیعی جمعیت، روندی منفی پیدا می کند.

(در نمودار (۱) ترکیب سنی جمعیت در سالهای ۱۹۳۵ و ۱۹۸۵ نشان داده شده است. در سال ۱۹۳۵ نمودار ترکیب سنی جمعیت هنوز «هرمی شکل» بوده و مشابه ساختار سنی جمعیت در کشورهای در حال توسعه می باشد، در حالی که در طی سال ۱۹۸۵ به دلیل کاهش نرخ زاد و ولد و افزایش متوسط طول عمر، ترکیب سنی جمعیت به

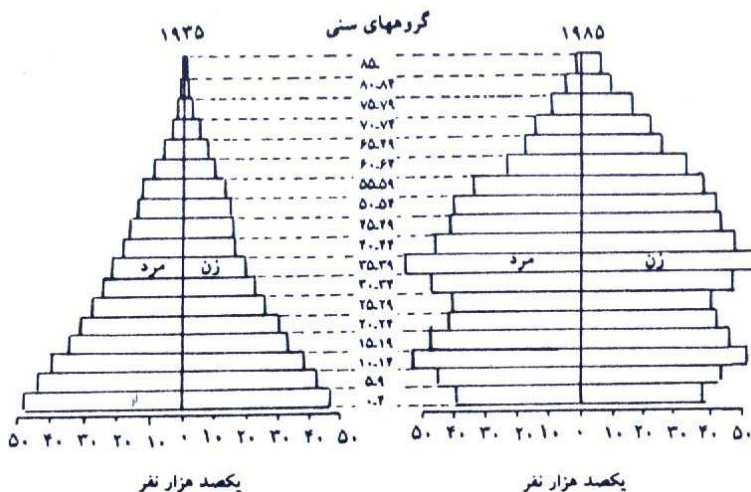
شکل استوانه ای تغییر یافته و با نمودار ساخت سنی در کشورهای پیشرفته مشابهت پیدا می کند. همچنین نمودار سنی بر حسب درصد گروههای مختلف سنی، در سه مقطع متفاوت سالهای ۱۹۸۹ و ۱۹۲۰ و ۲۰۲۵ در نمودار (۲) نشان داده شده است. در این نمودار تحولات ساخت سنی جمعیتی از هرمی شکل کامل ۱۹۲۰ تا پیش بینی استوانه

جدول (۲): برآورد جمعیت ژاپن تا سال ۲۰۸۵

سال	جمعیت کل (هزار نفر)	گروههای سنی (درصد)			نرخ افزایش طبیعی (در هر هزار نفر)
		۶۵ تا ۶۵	۱۵ تا ۶۵	صفر تا ۱۵	
۲۰۰۰	۱۳۱,۲۷۶	۱۸/۰	۶۵/۸	۱۶/۲	۵/۵۱
۲۰۱۰	۱۳۶,۰۱۶	۱۸/۷	۶۱/۴	۱۹/۹	۱/۳۰
۲۰۲۰	۱۳۵,۵۶۷	۱۶/۵	۶۰/۰	۲۳/۵	-۱/۰۵
۲۰۳۰	۱۳۴,۳۷۰	۱۷/۲	۵۹/۷	۲۳/۱	-۰/۹۴
۲۰۴۰	۱۳۲,۰۰۰	۱۸/۱	۵۷/۸	۲۴/۱	-۲/۵۲
۲۰۵۰	۱۲۹,۰۴۸	۱۷/۱	۵۹/۴	۲۳/۵	-۱/۸۱
۲۰۶۰	۱۲۷,۳۳۰	۱۷/۹	۶۰/۰	۲۲/۱	-۱/۱۲
۲۰۷۰	۱۲۵,۹۲۳	۱۸/۴	۵۸/۸	۲۲/۸	-۱/۰۶
۲۰۸۰	۱۲۴,۸۰۷	۱۷/۷	۵۹/۷	۲۲/۶	-۰/۶۷
۲۰۸۵	۱۲۴,۴۷۱	۱۷/۹	۶۰/۰	۲۲/۰	-۰/۴۵

توضیحات: متوسط دورههای پیش بینی شده جمعیت، از اول اکثر، بر اساس ارزیابی انجام شده در اوت ۱۹۸۶

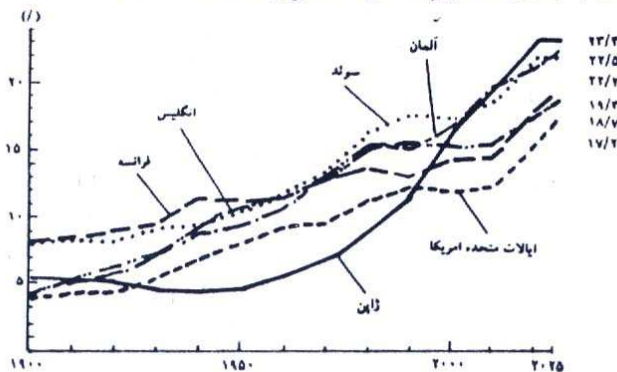
نمودار (۱): گروههای سنی جمعیت در سالهای ۱۹۳۵ و ۱۹۸۵

نام کشور	سال یا دوره	(زن - سال)	(مرد - سال)
ژاپن	۱۹۶۰	۶۵/۳۲	۷۰/۱۹
	۱۹۷۰	۶۹/۳۱	۷۴/۶۶
	۱۹۸۷	۷۵/۶۱	۸۱/۳۹
ایسلند	۱۹۸۵-۱۹۸۶	۷۵/۰۴	۸۰/۳۸
سوئد	۱۹۸۶	۷۳/۹۷	۷۹/۹۹
نروژ	۱۹۸۴-۱۹۸۵	۷۲/۸۰	۷۹/۵۱
استرالیا	۱۹۸۵	۷۲/۳۲	۷۸/۷۶
آمریکا	۱۹۸۶	۷۱/۳۰	۷۸/۳۰
فرانسه	۱۹۸۶	۷۱/۵۲	۷۹/۷۰
انگلستان	۱۹۸۳-۱۹۸۵	۷۱/۸۰	۷۷/۷۴
آلمان غربی	۱۹۸۴-۱۹۸۶	۷۱/۵۴	۷۸/۱۰
شوروی	۱۹۸۴-۱۹۸۵	۹۲/۸۷	۷۲/۷۳
چین	۱۹۸۰-۱۹۸۵	۶۶/۷۰	۶۸/۹۰

۸: تنها در انگلستان و ویلز

نمودار (۳): روند تغییرات گروه سنی بالای ۶۵ سال (۱۹۰۰-۲۰۲۵)

۸: براساس دورنمای جمعیت جهان سازمان ملل، تخمین زده شده و ارزیابی شده در ۱۹۸۴

با افزایش درصد گروه سنی بالای ۶۵ سال نسبت به کل جمعیت، این نمودار کاملاً استوانه ای شکل خواهد بود. زائده ای در بین سنین ۳۵-۳۹ در این نمودار مشاهده می شود که تکرار آن در سنین ۱۰ تا ۱۴ سال مربوط به اثر «دوره رونق نوزادان» بعد از جنگ جهانی دوم است. نمودار (۳)، روند تغییرات گروه بزرگسالان به کل جمعیت را در چندکشور جهان نشان می دهد. این روند نمایانگر تغییراتی اساسی در ساختار جمعیت ژاپن است که بدون تردید در آینده ای نه چندان دور آثاری شگفت در مسائل اقتصادی - اجتماعی این کشور پدید خواهد آورد. البته مشکلات اجتماعی مربوط به بزرگسالان، از هم اکنون در جامعه ژاپن ظهور یافته که خود موضوعی در خور توجه است.

همان طور که در جدول (۳) ملاحظه می شود، متوسط عمر انتظاری (Life Expectancy) و یا متوسط عمر برای مردان و زنان ژاپنی در خلال سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۸۷ به بیش از ده سال افزایش یافته است. متوسط عمر مردان از ۶۵/۲۲ در سال ۱۹۶۰ به ۷۵/۶۱ در سال ۱۹۸۷

رسید و این رقم برای زمان از ۷۰/۱۶ به ۸۱/۳۹ در همان مدت تغییر یافت. در سال ۱۹۸۷ متوسط طول عمر ژاپنیها از کيله کشورهای جهان بالاتر بود. جدول (۳) متوسط طول عمر ژاپنیها را در مقایسه با چندین کشور جهان نشان می دهد.

ژاپن در سال ۱۹۹۱ با جمعیتی معادل ۱۲۴۰۴۳ هزار نفر و تراکم جمعیتی (Population density) معادل ۳۳۲/۸ نفر در هر کیلومتر مربع از کشورهای پر جمعیت جهان، از لحاظ تراکم محسوب می شود. تراکم جمعیت در جزایر هنشو، کیوشو و شکوکو به ترتیب معادل ۴۰۴ و ۳۰۸ و ۷۰۲۱۱ نفر می باشد و سه شهر یزرگ توکیو، و ناگویا حدود ۴۲ درصد از جمعیت این کشور را در خود جای داده اند.

پیری جمعیت ژاپن:

مسئولان ژاپنی بر روی مساله پیری که کشور را تا پایان قرن در تهدید دارد بسیار پافشاری می کند. این موضوعی است که بیش از

آنچه ظاهراً به نظر می رسد اسرارآمیز است و دو توجیه می توان
برای آن ارائه داد:

اولی که کاملاً هم قابل اغماض نیست، رقبای صنعت ژاپن را مد نظر
دارد. چکیده این پیام این است: حدود بیست سال دیگر شکیبایی کنید
آن گاه شما شاهد از میان رفتن پویایی اقتصاد کشوری خواهید بود
که جمعیت آن با سرعت شتاب زده ای به پیری می گراید. از این پس
آنها که بیشتر از ۶۵ سال دارند، ۱۰٪ جمعیت را تشکیل می دهند
نسبتی که ضعیف تر از نسبت دیده شده در ایالات متحده (۱۱/۴)
درصد در سال ۱۹۸۱) یا در فرانسه (۱۳/۵ درصد در آلمان ۱۵/۵
درصد) است. اما برای کشور ژاپن ۱۵ سال کفایت کرده است تا این
نسبت از ۷ به ۱۰ درصد برسد. حال آنکه برای همین افزایش در
مورد ایالات متحده ۳۰ سال و برای فرانسه ۷۰ سال لازم بوده است.
بنابراین پیری جمعیت ژاپن حالتی مداوم و طبیعی نیست بلکه حرکتی
سریع است.

توجیه دوم که بسیار کلاسیک است، عدم تعادل نظام های بازنشستگی را یادآور یم شود که هنگامی ظاهر خواهد شد که نسبت بازنشستگان با توبه نسبت شاغلان با توجه نسبت شاغلان جهشی به پیش خواهد کرد. این واقعیتی است که ژاپن تا پایان قرن امتیاز بزرگی جمعیت (در عین توانایی جوانی) را از دست خواهد داد. ژاپن بر گروه کشورهای اروپایی خواهد بست: در سال ۲۰۱۰ در ژاپن همچنان که در آلمان یا در فرانسه، ۴ نفر بازنشسته در مقابل ۱۰ نفر فعال وجود خواهد داشت در آن زمان وضعیت جمعیتی آمریکا به این کشور امتیاز خواهد داد که ۲/۵ بازنشسته در برابر ۱۰ فعال.

ناخودآگاه ما به گونه ای استدلال می کنیم که گویی نظام ژاپنی همانند رژیم فرانسه، نظام توزیعی است. باری چنین حالتی موجود نیست: حقوق های بازنشستگی در ژاپن بر مبنای پرداخت سهمیه هایی که کارفرما و مزدبگیر در تمامی طول زندگی حرفه ای مزدبگیر سرمایه گذاری کرده اند محاسبه می شود. هر فرد مزدبگیر می بایست در طول بازنشستگی خود، سرمایه ای را مصرف کند که در

دوره اشتغال کنار گذاشته شده است. و معلوم نیست که مسأله در کجا واقع شده است. حتی با این فرض که هر مزدبگیر فراوانتری در ۱۵ سال آینده به سن بازنشستگی برسند.

صندوق دولتی بازنشستگی ۲۶ میلیون مزدبگیر مؤسسه های بزرگ و متوسط که بالا تر از آن یاد شد، در پایان سال ۱۹۸۴، ۵۴/۴ تریلیون ین ذخیره در اختیار داشته است. (۱۸۰۰ میلیارد فرانک) که از سال ۱۹۶۱ انباشته شد. و به صورت اوراق قرضه دولتی سرمایه گذاری شده است. طی تنها سال ۱۹۸۴، مازاد سهمیه های بازنشستگی وارزی شده به ۴/۴ تریلیون بالغ شده است که تشکیل مازاد شگفت آور سالانه ای معادل با ۱۸۰ میلیارد فرانک را می دهد، و البته با یک کمک ۱۰۰ میلیارد ینی دولتی (۳۰ میلیارد فرانک)

چرا در چنین موقعیت توانگرانه ای حکومت در اکتبر ۱۹۸۵ تصمی گرفته است تا سهمیه های بازنشستگی کسر شده از حقوق شاغلان را بسیار بالا ببرد و از ۱۰/۶ با ۱۲/۴ درصد اصل دستمز (بدون مزایا) برساند؟ صندوق بازنشستگی ژاپن به شیوه دارایی بورژواهای

پایان قرن نوزدهم اداره یم شود که بر مبنای آن، مصرف افزون بر درآمدهای حاصل از سرمایه گذاری های سود سرمایه اصلی، دور از اخلاق تلقی می شد.

بعید نیست این دغدغه مربوط به افق بسیار دوردست، هدفی فوری تر نهفته باشد، هدف پر کردن بخشی از کسری بودجه از طریق محدود کردن کمکهای واریزی به صندوق بازنشستگی و افزایش جریان منبع کم خرج به سوی پرداختهای دولتی. چرا که امروزه ژاپن با اینکه دارای طولانی ترین میانگین عمر جهان است و متوسط طول عمر مردهای ژاپنی ۷۸ سال و زن های ژاپنی ۸۰ سال است (بر اساس تخمین ها هم اکنون پانزده هزار نفر از جمعیت ژاپن بالای صد سال دارند که اکثراً زن هستند اما کارشناسان می گویند این سکه که تصویری خوشنرگ از سلامتی مردم ژاپن ترسیم می کند و روی دیگر هم دارد. ژاپن کشوری با جمعیت رو به کاهلت است که به تدریج از نیروهای کار آن کاسته می شود و همین نیروی کار مجبور است از تعداد روزافزون بازنشستگان حمایت کند و امروزه

اقتصاددانان پیش بینی می کنند نظام بازنشستگی ژاپن طی چند سال آینده دچار بحران می شود. زیرا مزایای پرداختی خیلی بیشتر از درآمد این نظام است.

هزینه های پیری جمعیت ژاپن

دولت ژاپن در ارزیابی سالانه خود که اخیراً منتشر کرده است، اعلام کرد کاهش رشد جمعیت این کشور ژاپن را بیش از پیش با مشکلات اقتصادی رو به رو کرده است.

مسئولان ژاپنی به منظور ایجاد امکانات لازم برای رسید جمعیتی خانواده های ژاپن و حل مشکل اقتصادی این کشور راه حل جذب سرمایه خارجی ارائه کرده اند.

«جون سیتو» مدیر سیاست های اقتصادی و تحلیل دولت ژاپن که مسئول تهیه این گزارش بود گفت:

«ژاپن با مشکل پیری جمعیت رو به رو است که در تاریخ این کشور بی سابقه بوده است.»

این گزارش که برای اولین بار مشکل پیری ژاپن را مورد توجه قرار داده، خاطرنشان می کند که جمعیت افراد بین ۱۶ تا ۵۴ سال در حال کاهش است و تعداد بازنشستگان روند صعودی خود را آغاز کرده است.

اقتصاددانان معتقدند میزان بالای ذخایر ژاپن عامل اصلی رشد سریع این کشور پس از جنگ دوم جهانی بود. ذخایر مالی که خانواده ها در بانک های این کشور داشتند سرمایه لازم را در اختیار صنعت ژاپن قرار داد تا کارخانه ها و تجهیزات جدید ایجاد کند.

ژاپن که یک از کشورهای عمده اعتبار دهنده و طلبکار در جهان به حساب می آید تا کنون سرمایه خارجی چشمگیری را جذب نکرده است.

سیتو در این خصوص گفت: همه کشورهای دنیا برای تامین بودجه خود، زمینه لازم برای جذب سرمایه های خارجی را فراهم می آورند در حالی که ژاپن هنوز اقدام مفیدی برای این کار انجام نداده است.

گزارش اخیر دولت ژاپن، خواستار جذب سرمایه خارجی و افزایش بازدهی کارگران شده، علاوه بر اینکه برای حل مشکل نرخ منفی رشد جمعیت باید زنان ژاپنی را تشویق به کار و بچه دار شدن همزمان کرد.

سیتو خاطر نشان کرد، مشکل زنان ژاپنی این است که از بین بچه دار شدن و کار کردن فقط یکی را انتخاب می کنند و از آنجایی که آنها به خاطر بچه دار شدن و ترک کار ۸۵ میلیون ین ضرر می کنند انگیزه لازم برای بچه دار شدن را از دست داده اند.

آمار اخیر آینده خوبی را برای ژاپن پیش بینی نمی کند.

نرخ تولد ژاپن در ژاپن، یعنی متوسط دفعاتی که یک زن در طول زندگی خود بچه دار می شود، در سال ۲۰۰۲ به رقم ۱/۳۲ کاهش پیدا کرده که در تاریخ ژاپن بی سابقه بوده است. پیش بینی می شود جمعیت ژاپن تا سال ۲۰۵۰ نزدیک به بیست درصد کاهش پیدا کند.

تغییر شاخص های جمعیتی ژاپن به تامین اجتماعی این کشور نیز آسیب وارد می کند. بر اساس پیش بینی های اخیر دولت، افراد ۲۰ تا

۴۰ ساله حق بیمه بازنشستگی زیادی پرداخت می کنند. در حالی که در آینده به دلیل نسبت زیاد افراد مسن به جوان همین افراد حقوق بازنشستگی کمتری دریافت خواهند کرد.

رشد از طریق عملیات ساختمانی بزرگ:

چگونه می توان تقاضای داخلی را بدون افزایش دستمزدها یا ایجاد کسری عظیم بودجه رونق بخشید؟ مسئولان ژاپنی در حال ارائه راه حلی هر چند سطحی برای این مسأله لاینحل اند:

راه اندازی عملیات بزرگ ساختمانی با امتیازات بخش خصوصی که رئیس مرکز پژوهشهای اقتصادی ژاپن، مدافع سرسخت آن است.

از اکتبر ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۶ بهای زمین قابل استفاده تجار در توکیو ۲۴ درصد افزایش یافته است.

اما اگر زمین نادر است، کافی است تا از همه زمینهای ممکن استفاده شود و یا زمین ایجاد کرد.

خوب به طور مثال زمینهای بایر واقع در کارخانه های صنعتی در محدوده خلیج توکیو که بسته شدن تدریجی صنایع سنگین را آزاد

می گذارد به ویژه مورد توجه است و حدود ۵۰ طرح خصوصی برای
ایجاد ساختمانهای مناسب دفتری، ساختمانهای مسکونی و پارکهای
تفریحی و در این محل دست به کار شده اند.

ویرانی بافت قدیمی شهرهای ژاپن؛ سوغات شهرسازی مدرن:
عدم طراحی درست و نامنظم بودن ساختمانهای بلندی که در طول
سال های گذشته ساخته شده اند، ظاهر ژاپن را به مخاطره انداخته
اند. به ویژه در توکیو که اختمان های «روپونجی هیلز» به عنوان
توسعه ای تازه در مرکز توکیو دیده می شوند.
اینجا قبلاً منطقه ای مسکونی بوده، شامل خانه های کوچک و بزرگ
که با انواع کوچه ها و خیابان های پیچ در پیچ از هم جدا می شده اند.
اکنون بناهای قدیمی با تعدادی آسمانخراش جایگزین شده اند.
(بلندترین آنها ۵۴ طبقه است) این آسمانخراش ها که به سبک پست
مدرن و در محوطه ای به وسعت ۶۲۴ هزار متر مربع ساخته شده
اند، شامل ادارات و مجتمع های مسکونی به علاوه برخی مراکز
فرهنگی هستند. بار دیگر نمادهای قرن بیست و یکم، کاملاً آرام و
مخفیانه، خاطرات و آثار توکیو قدیم، معروف به «ادو» را از بین برده
اند. عده کمی از مردم به خاطر خراب کردن محله های قدیمی اعتراض
کردند ولی صدای آنها توسط طرفداران مدرنتیبه و کسانی که اعتقاد

داشتند پروژه «روپونجی هیلز» باعث تولد دوباره ژاپن و توکیو، پس از ده سال رکود اقتصادی می شود، خفه شد. از نظر مسئول روابط ملی این پروژه، «روپونجی هیلز» نماد ژاپن معاصر و شهر بین المللی توکیو است. البته نمادی بیشتر اقتصادی و کمتر هنری و فرهنگی.

شهرهای بزرگ ژاپن و از آن جمله توکیو، سال هاست دستخوش یک بازسازی بزرگ شده اند. در مناطقی که هنوز بافت سنتی دارند آسمانخراش ها اغلب به صورت بدفرم و نامنظم سر به فلک کشیده اند. در بعضی جاها قدیمی بودن محل محسوس نیست ولی این قدمت و بافت سنتی را می توان به روشنی از خانه های کوچک یک یا دو طبقه اب که شکل ها، نقشه ها، جنس ها و اندازه های مختلفی دارند، فهمید. منطقه ای با خانه های جورواجور و بدون هیچ نقشه خاصی، که نشان دهنده فضایی دوستانه و روابطی نزدیک است.

بعد از جنگ جهانی دوم، به خصوص در سال های بین ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ هنگامی که اقتصاد ژاپن در حال انفجار بود، ساختمان های مدرن بدون هیچ کنترل و مقرراتی به طور فزاینده ای در حال قد

کشیدن بودند. این ساختمان ها نه تنها در جاهایی که آمریکا بمباران کرده بود، ساخته می شدند بلکه در شهرهایی با بافت قدیمی مثل توکیو و نارا که در جنگ دست نخورده باقی مانده بودن نیز ساخته می شدند. امروزه، فقدان مقررات باعث شده که تقریباً تمام آثار متعلق به ژاپن باستان در حال قلع و قمع شدن باشند.

ما دو مسئله پیش روی خود داریم: یکی نگهداری میراث شهری و دیگری قوانینی برای

ساختمان سازی و طراحی شهرها. هرچند که برای مسئله اول قوانینی ایجاد شده، اما در عمل، این قوانین کارآمد نیستند. طبق این قوانین اگر یک بنا به عنوان «گنجینه ملی» و یا متعلق به «میراث» ملت شناخته شده باشد، حفظ می شود. البته با زحمت بسیار. این قانون فقط شامل بعضی ساختمان ها می شود: ساختمان ها و بناهایی که بسیار مشهورند. به همین خاطر بناهای بسیار کمی حفظ شده و آنهایی که شهرت کمی دارند، تخریب می شوند.

در دهه گذشته بعضی بناها توسط قدرت های خصوصی، به عنوان مراکز تاریخی حفاظت شده اند. منطقی بسیار کوچک و بسیار مشهور که به دقت حفاظت می شوند. در بسیاری موارد این مراکز تبدیل به چیزی شبیه پارک های تک منظوره و یا پارک تفریحی برای توریست ها شده اند و ساخت و ساز در آنها ممنوع است. به خاطر این وضع رقت انگیز میراث ژاپن، اکنون انجمن های شهری در شهرهای مختلف تأسیس شده اند و شروع به اعتراض علیه خراب کردن بعضی بناها برای محافظت از بناها و میراث شهری تغییراتی پیدا کرده است، این تغییرات شامل سه قسمت اصلی می شود:

قانون برنامه ریزی و نقشه کشی شهری، ایجاد قانونی برای کنترل ساخت و ساز و قانون توسعه شهری. این قوانین توجهی به حفاظت ندارند و فقط به مقررات ساخت و ساز توجه دارند و باید گفت که به مرور زمان این قوانین ضعیف شده اند. هدف از ایجاد دو قانون اول که در واقع صد سال پیش وضع دشه است، نظم بخشیدن بیشتر به نوع کاربرد زمین ها بوده است. (امور مربوط به مسکونی، تجاری یا

صنعتی بودن زمین) د. قانون اول مقرر می کرده اند که چند درصد زمین ها می توانند صرف ساختمان سازی شوند. این قوانین طی چهار دهه گذشته تغییرات فراوانی داشته اند. در سال های بین ۱۹۶۰ تا ۱۹۶۰ این دو قانون اصلاح شدند و درصدی که ساختمان ها می توانند اشغال کنند تقریباً به طور کامل با کشورهای غربی تطبیق داده شد. این تغییرات را یم توان در Kyoto، که در جنگ جهانی دوم دست نخورده باقی ماند مشاهده کرد.

در اینجا یادآور می شویم کسانی که به حرفه ساخت و ساز مشغول بوده اند هیچ گاه از انجام کارهای غیرقانونی و نادرست، در صورت لزوم ابایی نداشتند. مورد نمونه مسئله ای به نام «سیستم محروم سازی» است، که به سبب آن از سال ۱۹۴۴ به بعد، ساختمان هایی با تالار ورودی و کریدور نمی توانستند در بعضی جاها ساخته شوند و به همین خاطر آپارتمان های بلند و بلندتر ساخته یم شدند.

قانون سوم، قانون مربوط به توسعه شهری، در سال ۱۹۶۹ وضع شده و طبق این قانون، ساخت آسمان خراش ها آزاد شد. هدف از

ایجاد این قانون مهار رشد جمعیت، به علت مهاجرت مردم به شهرهای بزرگ و افزایش زاد و وولد بوده است. بر طبق نظر دولت ژاپن، بناها و خانه های قدیمی که از چوب و کاغذ ساخته شده اند به اندازه کافی با رشد جمعیت شهرها تناسب ندارند. این امر سبب شده است که بعضی فضاها در شهرهای ژاپن برای ساخت مجتمع های میکونی در نظر گرفته شوند. این قانون تغییراتی داشته است که البته این تغییرات همیشه کار را بدتر کرده است. مهم ترین تغییر در سال ۱۹۸۴ ایجاد شده، هنگامی که اجرای این قانون از دولت به بخش خصوصی منتقل شد و با این کار آسماں خراش های جدید شروع به سربرآوردن کردند.

به تازگی قانونی تصویب شده که از همه این قوانین مضرتر است. قانونی برای افزایش محدوده های ساخت و ساز با هدف ایجاد رقابت بین المللی ژاپن و ایجاد بازار کار، در طول رکود اقتصادی فعلی ژاپن، طبق این قانون بناهای شهری دوباره و به صورت متمرکز شده تر سازمان دهی می شوند و نیز طبق این قانون باید زمین های به

دردخور را برای استفاده، مورد بررسی قرار دهند. این کارها با کمک بخش های خصوصی انجام می شود. بنابراین، قسمت اصلی مرکز شهر توکیو، بزرگ ترین شهر ژاپن، برای انجام برنامه های «مدرن سازی» در نظر گرفته شده است که به معنی خنثی شدن و نقض تمامی مقررات شهرسازی است. اکنون آسمانخراش ها با هر ارتفاعی می توانند ساخته شوند. یکی از پرسروصداترین نتایج این قانون، ساخت روپونی هیلز بوده است.

مردم ژاپن از این اتفاق راضی نیستند ولی با این حال پیروزی آنها در این راه کار آسانی نیست. به نظر می رسد که سوال اساسی این است که آیا ارزش های هنری و فرهنگی حقوق بشر که طبق قانون اساسی باید حفظ شود، هنوز وجود دارد یا خیر و اینکه آیا حفظ میراث شهری ژاپن وظیفه دولت هست یا خیر.

در پایان، به نظر می رسد پنجره ای کوچک اما مهم رو به پیروزی باز شده، در اواخر سال ۲۰۰۲ ساکنین «کوکابونجی» اعلام کردند که در مبارزه ای قانونی پیروز شده اند. «کاکوبونجی» منطقه ای

مسکونی در حومه توکیو است و ساکنین آن به خاطر ارتفاع بیش از حد یکی از آپارتمان ها، که در سال ها اخیر ساخته شده یود، اعتراض داشتند. آنها می خواستند قسمتی از بالای آن خراب شود. این اولین پیروزی در این گونه موارد است. وقتی حکم دادگاه مشخص شد، دادگاه توکیو اعلام کرد، تمام صاحبان میراث شهری وظیفه دارند این میراث را در حالت فعلی خود حفظ کنند. این حکم نشان دهنده تغییر اساسی در دل دولت است، آنها فهمیده اند که میراث کهن شهری نسبت به توسعه شهری از اهمیت کمتری برخوردار نیست و این میراث که دارای ارزش درونی و ذاتی است باید توسط قانون حفظ شود. حفظ این میراث باید به کمک مردم و دولت انجام شود، مردم باید نسبت به میراث شهری احساس مسئولیت کنند و دولت نیز باید به عنوان یک وظیفه قانونی این میراث را حفظ کند.

فهرست منابع:

- ۱- متوسلی، محمود کتاب توسعه اقتصادی ژاپن با تأکید بر آموزش نیروی انسانی، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی ۱۳۷۴، صص: ۱۸-۲۵.
- ۲- سوته، کریستین، دندانهای غول ژاپن در راه تسخیر جهان، مترجم: عباس آگاهی، آستان قدس رضوی، خرداد ۱۳۶۷
- ۳- سایت روزنامه شرق: www.sharghnewspaper.com
- ۴- سایت روزنامه همشهری www.hamshahri.net
- ۵- سایت شرکت مهندسی آب و فاضلاب کشور www.nww.co.ir
- ۶- سایت رنگین کمان www.ranginkaman.com
- ۷- سایت فارسی بی بی سی: www.bbcpersian.com